

válik, hogy a magyar szimbolizmus nem elsősorban Nietzsche és Baudelaire hatásra született, hanem egy többévtizedes belső, organikus fejlődés eredménye. Ady szimbolista lírája szervesen izesül előzményeihez, része és tetőpontja az objektívól a szubjektív, az érzelmi kifejtéstől a közvetlen érzelmi tükrözés felé törő folyamatnak.¹⁰

Nem tanulmányt, hanem disszertációt igényelne e folyamatnak vagy akár csak Ady helyének elemzése. Egyetlen szempontot kívánnék — jelezni csupán.

Szalay Fruzsina¹¹ és nemzedékét a szimbolizmus előfutáiraiként szokás emlegetni. A magyar költészetben azonban a presszimbolizmus, eltérően a franciától s inkább a némethez hasonlóan, egybeesett a szecesszióval; s nemcsak a Versek, a Még egyszer, az Új Versek és a Vér és Arany, de — fokozott mértékben — az induló nyugatosok első kötetei is tele vannak tapinthatóan szecessziós elemekkel. Úgy látszik tehát, a magyar szimbolizmus a szecesszióból sarjadt. Hiszen a szecesszió, noha formaalkotó jelentősége sokkalta nagyobb a nálunk köztudottnál, lényegében bizonyos átmeneti állapotnak kifejeződése. A szilárd formákat felbontja ugyan, de még csak túlhajtottan stilizál, s nem absztrahál, még semmilyen végleges — és végletes — rendszerbe sem csoportosítja át, vagy végleges és végletes rendszertelenségbe nem bontja szét azokat. Tág utak vezetnek hát tőle mindenfelé: elsősorban az expresszionizmushoz, de a szimbolizmushoz is éppúgy, mint a neoklasszicizmushoz; minden olyan szemlélethez, melynek kikristályosodott világképe a formák új és teljes rendezését vagy teljes felbontását, végtelen feszítésüket célozza.

A folyamatra jobb példát a két versnél keresve sem találhatnánk. Pierrette halvány, Pierrot szintelen arca Ady versében sötét fátyollal óvott halál-arccá mélyült, a kissé egyhangú leírás lüktető drámává feszült, Szalay Fruzsina szürke, elmosódott pasztelképét Adv fekete látomássá emelte s az egyjelentésű és túlmagyarázott allegóriát lefordíthatatlanul sokértelmű miniatűr szimbólumrendszerre építette.

Pór Péter

József Attila és Carlyle

Carlyle *Munka és hit* c. kis magyar breviáriumában (Magyar Könyvtár 590—1. sz. Kühn és Kretschner német szemelvénygyűjteménye segítségével magyarra fordította Benedek Marcell) olvasom: „... úgy végezd tehát a munkádat, mint csillag az útját, lassan, de folyvást.” (1. l.) Az embernek óhatatlanul eszébe jut József Attila verstörödéke:

„Né légy szeles
Bár munkádon más keres,
Dolgozni csak pontosan, szépen,
Ahogy a csillag megy az égen,
úgy érdemes.” (II. 299.)

Ismerte-e vajon József Attila az angol gondolkodót? Valószínűleg, s annál inkább, mert a füzet fordítójával szívélyes ismeretségben volt, s könnyen lehet, hogy Benedek Marcell maga hívta fel rá a figyelmét. Az efféle szövegegyezéseknél persze mindig feltehető, hogy pusztán véletlen találkozással van dolgunk. A hatást csak az valószínűsíthetné, ha több hasonló egyezést fedeznének fel a magyar költő és a konzervatív gondolkodásában tőle igen távolálló angol prédikátor között. A kérdés megérdemelné a behatóbb vizsgálatot. Én egyelőre csak még a következő párhuzamra mutatnék rá: Carlyle szerint „lássuk, micsoda ár elégitene ki téged. Az életed illő ára: Isten egész világa, a tér egész végtelensége, az idő egész örökkévalósága, s minden, amit ezek magukba foglalnak: ezek elégitenek ki, ez és nem kevesebb”. (Uo. 15. l.) Ami bizony nagyon emlékeztet az *Ars poetica* ismert sorára: „A mindenséggel mérd magad.” Egyébként mindkét gondolat Carlyle alapvető meggyőződéséhez tartozik, nem győzi őket különböző változatokban újra és újra ismételni. „Úgy dolgozni, ahogy a nagy Természet parancsolja, nem jelenti ez az erény egy fajtáját, — nem jelenti ez minden fajtáját az erénynek?” (23. l.) A cipőtisztító is „állandó megelégedettsége és jóllakottsága díjaul sem többet, sem kevesebbet nem fog követelni, mint Isten végtelen világegyetemét egyedül a maga számára... kínál neki egy fél mindenséget, fél mindenhatóságot — veszekedni kezd a másik fél birtokosával és kijelenti, hogy soha emberrel olyan rosszul nem bántak, mint vele”. (42—3. l.) S ha Carlyle konzervatív, kissé papos gondolkodása idegen is lehetett József Attilának, költői pártosza és némely gondolatvillanása mégis megragadhatta őt.

Komlós Aladár

¹⁰ Nem ennek az összehasonlításnak feladata azt kutatni, miért és hogyan hordozhatta a szubjektív attitűd a kor legnagyobb objektív igazságát, miért és hogyan válhatott forradalmi költészetté mi különbözőt meg döntően Adyt a hasonló irányban mozgó kortárs világirodalomtól.